

OVER DE 19e EEUWSE MARINESCHILDERKUNST

door Norbert Hostyn

Hollandse vissersvaartuigen bij stormweer

Herman Koekkoek (1815-1882) - Hollandse school

Historiek van de marineschilderkunst

Reeds heel vroeg in de cultuurgeschiedenis duiken zee en schepen in de beeldende kunst op. Het maritieme oefende blijkbaar reeds vlug een bijzondere aantrekkingskracht op de kunstenaars uit. We treffen maritieme motieven niet enkel aan op de verhalende muurschilderingen uit het oude Egypte, Griekse vazen en Romeinse mozaïek, maar evenzeer in verluchte handschriften en op wandtapijten uit de Middeleeuwen en de Renaissance.

De opbloei van de marineschilderkunst hield uiteraard direct verband met de opkomst van de grote zeemogendheden tijdens de 16e en 17e eeuw.

De 17e eeuwse gespecialiseerde marineschilderkunst was vooral een Noord-Nederlandse aangelegenheid met meesters als Jan van Goyen, Salomon van Ruysdael, Julius Porcelis, Simon de Vlieger, Hendrick Cornelis Vroom, Wil-

lem van de Velde en vele anderen.

Het was pas na 1750 dat een langzame heropbloei van de Zuid-Nederlandse en Waalse kunst merkbaar werd. Tijdens de tweede helft van de 18e eeuw was het aantal gespecialiseerde marineschilders in onze gewesten niet zo bijster groot.

Slechts twee kunstenaars uit onze streken blijken belangrijk: Frans Balthasar Solvyns en Jean-Baptiste Tency.

Belgische marineschilderkunst omstreeks 1800

De overgang naar de 19e eeuw werd gevormd door de Gentenaar Dominique de Bast (1781-1842), die het schilderen van marines (ook wel van landschappen) als liefhebber beoefende. Schilderijen van zijn hand zijn opvallend zeldzaam en berusten uitsluitend in privé-verzamelingen. De ontoegankelijkheid van zijn werken maakt het moeilijk oordeel te vellen over de stijl en de kwaliteit van het werk van deze overgangsfiguur tussen neoclassi-

cisme en romantiek. Van 1817 tot 1835 kunnen we hem ononderbroken aanwijken in de officiële kunstsalons van het land. Blijkens de namen die De Bast aan sommige van zijn marines gaf, speelde het topografische element wél een zekere rol bij hem: Rotterdam gezien van op de Maas (Salon 1820 te Gent), De rede van Vlissingen met een oorlogsschip - bewogen zee (Salon 1826 Gent), Het IJ te Amsterdam (Salon 1827 te Brussel). Maar ook stormzeeën en schipbreuken treffen we bij De Bast aan: Ontredderd schip op 't punt te zinken: een vissersboot pooft de reddingsloop te bereiken (Salon 1823 te Gent), Windstoot; een ontredderde korvet in de branding (Salon 1835 te Gent)

1800-1860

In de ban van de romantiek

In de vele handboeken over cultuurgeschiedenis lezen we dat de term «romantiek» staat voor een brede en complexe

waaier van kunst- en cultuuruitingen in de eerste helft van de 19e eeuw. Deze waren, alhoewel onder één noemer verenigd, toch erg verschillend gestemd.

Zo was er een duidelijk heropleven van de interesse voor de natuur. Daarvoor hadden schrijvers-filosofen in de 18e eeuw al de fundamenten gelegd. Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) bijvoorbeeld, met geschriften als «Emile» (1758-1761) of «Rêveries d'un promeneur solitaire» (1776-1778).

Dit herbronde natuurbeleven had een gunstige weerslag op de landschap- en marineschildering tijdens de late 18e en de vroege 19e eeuw. De genres landschap en marine wonden aanzienlijk aan belang. Het koperspubliek toonde plots meer interesse en vele tientallen kunstenaars in alle Europese landen willigden deze vraag van de talrijke welstellende verzamelaars in.

Aanvankelijk koesterden de landschap- en marineschilders nog een bijzondere voorkeur voor wat we de «extreme momenten» van de dag kunnen noemen: zonsopgang en zonsondergang, begin en einde van de dag, wanneer de kleurcontrasten het hevigst zijn en de kleuren soms onwaarschijnlijk mooi. «Extreme momenten» zijn ook dreigende stormhemels met bliksemschichten en zware wolkenmassa's, taferelen «voor en na de storm» met het typische tegen elkaar uitspelen van een zonbelicht voorplan tegen een donker-dreigend achterplan, of omgekeerd.

De hierboven gemelde motieven behoorden dan ook tot het repertoire van zo wat alle Belgische marineschilders uit die jaren. Een greep uit een aantal schilderijtitels toont dat overduidelijk aan: Zonsopgang op zee (Lehon, 1840), Doel op de Schelde - avondeffect (Clays, 1858), Maneschijn (Musin, 1866), Haven van Delft bij morgenstond (Linnig, 1849) Misteffect - Herinnering aan Holland (Schaep, 1857).

Alhoewel stormzeeën ook reeds in de 17e en 18e eeuw werden uitgebeeld, was een dergelijk onderwerp toch duidelijk romantisch van inspiratie. Dit vloeiende rechtstreeks voort uit de levendige interesse voor alles wat bovennatuurlijk was, schrikwekkend of sentimenteel, ja, zelfs larmoyant. Dit andere uiterst belangrijk aspect van de romantiek was zowel in de muziek, de literatuur als in de beeldende kunsten aan te treffen. Vooral op de facetten «schrikwekkend» en «sentimenteel» wisten de vele marineschilders uitermate goed in te spelen met hun voorstellingen van stormen en van schipbreuken, vaak ook bij nachtbelichting.

Onder dreigende wolkenhemels gieren de winden die de golven meters hoog opzweepon om ze dan tegen weerloze scheepsrompen te laten aanbeuken, terwijl in de verte enkele klippen of een rotskust de ondergang van man en schip laten vermoeden... Schepen vergaan en on-

«Schepen nabij de kust» van Alexandre T. Francia (1820-1884)
Doek 39 x 62 cm.

gelukkige zeelui klampen zich wanhopig aan het wrakhout vast, als speelbal der golven...

Een van de eerste grote schilderijen in de annalen van de romantische kunst was - toevallig of niet - een taferel met schipbreukelingen: het onovertroffen, overbekende doek Radeau de la Méduse (1817) van Théodore Géricault (1791-1824).

Bij zowat alle Belgische marineschilders uit de eerste helft van de 19e eeuw treften we storm- en schipbreuktaferelen aan.

De mens wordt er geconfronteerd met elementen die hem vijandig gezind zijn, gevat binnen het vergulde plaasteren kader aan de wand van het luxueuze burgersalon of museum.

De neoklassieke compositorische formules worden nu echter meestal wel opgegeven ten voordele van een bredere, vrijere visie. De schildering blijft echter opvallen door irreële, soms gekunstelde lichtspelingen, de delicate toonschaal en de verfijnde afwerking. Daarbij gaat het nog steeds om ateliermarines, geschilderd in de rust van de werkplaats, gebaseerd op voorafgaande potloodschetsen en aquarellen naar de natuur.

De voorstelling is soms zeer fantasierijk, vaak ook een al dan niet geromantiseerde reconstructie van de werkelijk gebeurde zeerampen, net als Géricaults Radeau. Het storm- en schipbreukthema blijkt enorm populair. Titels met «storm» en «schipbreuk» zijn dan ook talrijk terug te vinden onder de inzendingen van onze marineschilders voor de driejaarlijkse officiële tentoonstellingen van eigentijdse kunst, «Salons» genaamd, die om beurten te Brussel, Antwerpen en Gent werden gehouden.

De voornaamste marineschilders dié tot de generatie juist na De Bast horen en

omstreeks 1825 of later actief werden, zijn Charles-Louis Verboeckhoven, Henri Lehon, Jacob Jacobs, Paul-Jean Clays, François Musin, Egide Linning, Henri-Adolphe Schaep en Hendrik Schaefels. Daarnaast kennen we nog een aantal figuren van minder belang zoals Edouard Dubar en Louis Serruys.

NOORDZEE MAGAZINE

verschijnt
driemaandelijks

Volgende uitgaven:

15 juni 1986
zomernummer

15 september 1986
herfstuitgave

15 december 1986
eindejaarsnummer